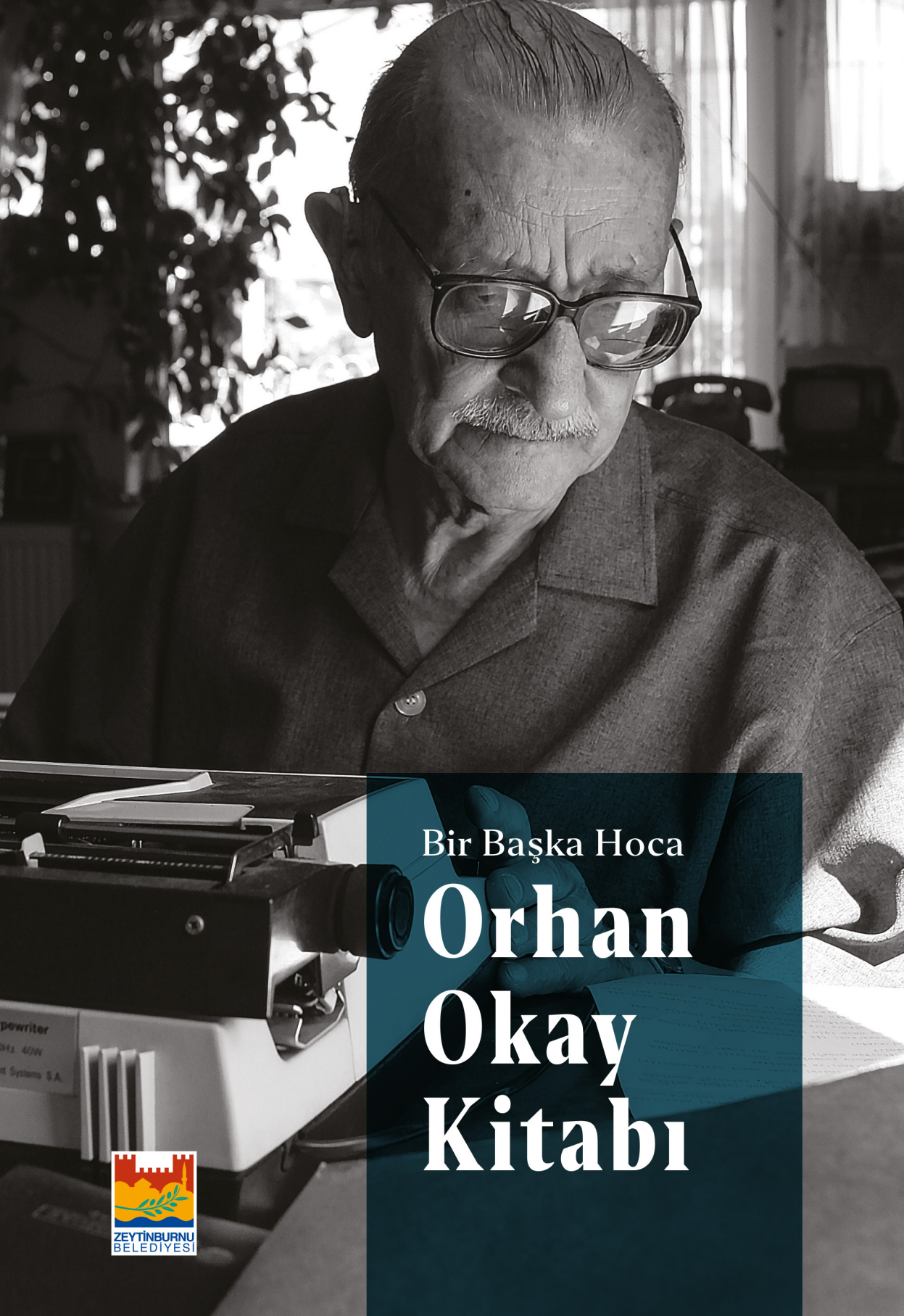

Bir Başka Hoca

Orhan Okay Kitabı

Zeytinburnu Belediyesi Kùltür Yayınları

Kitap No: 79

Bir Başka Hoca

Orhan Okay Kitabı

Koordinasyon

Sertaç Güleç

Nurullah Yıldız

Hazırlayan

Ömer Erdem

Editör

Yusuf Turan Günaydın

Kitap Tasarım

Abdüsselam Ferşatoğlu

ISBN 978-605-7664-96-9

TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 20640

1. Baskı, İstanbul, Ocak 2023

Baskı, Seçil Ofset

100. Yıl Mah. Massit Matbaacılar Sitesi

4. Cadde No: 77 Bağcılar İstanbul

Sertifika No: 12068

Bir Başka Hoca
ORHAN OKAY KİTABI

İÇİNDEKİLER

“KENDİ DİLİNDEN “ORHAN OKAY”
KİTAPLAR, OKUL SIRALARI VE KÜRSÜLER ARASINDA BİR ÖMÜR 13
M. ORHAN OKAY

I. BÖLÜM HAYAT ve ESER

GEMİLERİN GEÇTİĞİ UMMAN 59
NAZAN BEKİROĞLU

ORHAN OKAY 71
İNCİ ENGİNÜN

ORHAN OKAY’IN ÜZERİMDE BIRAKTIĞI İZ 87
MURAT GÜLSOY

BATI MEDENİYETİ KARŞISINDA
AHMED MİDHAT EFENDİ VE ORHAN OKAY 91
NECMETTİN TURİNAY

ORHAN OKAY’IN *POETİKA DERSLERİ* KİTABI ÜZERİNE:
“ŞİİR ASLA BİTİRİLEMEZ”, ŞİİR SANATI DERSLERİ DE... 105
TURGAY ANAR

AZİZLER AZİZİ HOCAMIN İLK DERSLERİNİ HATIRLARKEN... 113
NÂZİM HİKMET POLAT

SİLİK FOTOĞRAFLARA BAKARKEN 119
ALİ ŞÜKRÜ ÇORUK

ORHAN OKAY’IN *BİR BAŞKA İSTANBUL’U* 127
MUSTAFA BALCI

II. BÖLÜM ŞİİRE, POETİKAYA, NESRE BAKIŞ

ORHAN OKAY’IN ŞİİRİMİZE BAKIŞI 139
ALİ AYÇİL

HOCAM M. ORHAN OKAY’IN GELENEĞE BAKIŞI 145
MUHSİN MACİT

M. ORHAN OKAY’IN DENEMELERİ ÜZERİNE 155
NECİP TOSUN

III. BÖLÜM

İLİM ve ÇALIŞMA AHLAKI

- ORHAN OKAY: SORUMLUK AHLÂKI 169
MUSTAFA KİRENCİ
- BİR KÜLTÜR ARKEOLOGU M. ORHAN OKAY HOCA 173
MUSTAFA İSEN
- MEKTUPLARININ IŞIĞINDA BİR ORHAN OKAY PORTRESİ 179
ABDULLAH UÇMAN
- İMGEDEN KAVRAMA: İDEALİST BİR BİLİM ADAMININ PORTRESİ 199
YILMAZ DAŞCIOĞLU
- ORHAN'IN İMPARATORLUĞU 203
HALİL SOLAK

IV. BÖLÜM

İSTANBUL, ERZURUM, İSTANBUL -Hatıralar-

- M. ORHAN OKAY: ÖZLEM VE RAHMETLE 211
ÂLİM KAHRAMAN
- M. ORHAN OKAY'LA ŞEHZADEBAŞI'NDAN BEYAZIT MEYDANI'NA 215
BEŞİR AYVAZOĞLU
- GERÇEKLE RÜYA ARASINDA: ORHAN OKAY 237
HÜSEYİN YORULMAZ
- ERZURUM'DAN GELEN İSTANBUL BEYEFENDİSİ 247
D. MEHMET DOĞAN
- ORHAN OKAY'A GÖRE EDEBİYATIN GÜCÜ 251
İSMAİL BİNGÖL
- ELVEDA CÂNIM HOCAM ELVEDA 259
NAZAN BEKİROĞLU
- EDEBİYATI SEVEN VE SEVDİREN HOCA: ORHAN OKAY 261
MEHMET NURİ YARDIM
- TOPLU BİBLİYOGRAFYA 273
- DİZİN 277

اورخان اوقاي

Orhan Okay

Hat: Abdurrahman Depeler

Kıymetli okurlarımız

Bilimin her dalında emek vermiş, öğrenci olmuş, öğrenciler yetiştirmiş, eserler vermiş hocalarımızın elbette her biri çok kıymetlidir. Onlar, içinde bulundukları toplumun ve varisi oldukları evrensel mirasın hem kurucusu hem hafızasıdır. Ama bazı hocalar, hem öğrencilerine hem de araştırma yaptıkları alana dair çalışmalarıyla diğerlerinden ayrılırlar; öğrencilerinin gönüllerine ve literatüre adını altın harflerle yazdırırlar.

Edebiyat tarihimizin iki abidevi şahsiyetinin, Mehmet Kaplan'ın ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın öğrenciliğini yapmış ve kendisinden sonra bugün her birini saygıyla andığımız, eserlerinden, derslerinden faydalandığımız pek çok hocada emeği olan Orhan Okay Hoca, kelimenin tam manasıyla iz bırakanlardandı.

Elli yılı aşan düşünme, öğretme, yazma serüveni boyunca edebiyat tarihi, özellikle de Tanzimat sonrası şiiri alanında bugün hâlâ ders olarak okutulan eserler vermiş olan rahmetli Orhan Okay'ı, onu seven, onunla yüzyüze ya da eserleri vasıtasıyla teşrik-i mesaide bulunmuş sanatçı ve akademisyenlerle hatırlamak, yeniden hatırlanmasına vesile olmanın bizleri onurlandırdığını söylemeliyim. Bu vesileyle, bu kitapta emeği geçen bütün yazarlara bizleri, belleğimizi, kültürümüzü ilmek ilmek işleyen, inşa eden hocalarımıza teşekkür ediyorum.

Ömer Arısoy
Zeytinburnu Belediye Başkanı

Birkaç söz

Orhan Okay'ın içinde saklı bir fotoğrafçı olduğunu 'Bir Başka Paris' kitabı yayınlandığında hayretle görmüştüm. Hatta, o zamanki *Radikalkitap*'taki köşemde Hoca'nın bu yönüne değinmiştım. Bana Kieslowski'nin ilk dönemlerini hatırlatan bir sinematografi duygusu vermişti Paris'te çektiğı fotoğraflar. Aslında elinizde tuttuğunuz bu kitabı da bir fotoğrafa borçluyuz desek abartı sayılmaz. Daha doğrusu her şey sosyal medyada gördüğüm bir fotoğrafla başladı. İstanbul'un asude mezarlıklarında birinde, Orhan Okay'ın mezarı başında rikkatle açılmış iki el büyük bir samimiyetle dua ediyordu. Hemen her şeyin şekilden gösteriye, sessizlikten gürültüye taşığı bir devirde yerel bir yöneticinin, karşısında durduğı insanın eser ve hayat tutumu karşısındaki duruşu beni etkilemişti. Bu sebeptendir ki imrendiğim resme dair görüşümü olabildiğince incelikle fotoğraftaki özneye ilettim. O da önce Orhan Okay toplantısına sonra da bu kitaba eşlik etme emanetini bana bıraktı. Her ikisine de hayır diyemezdim.

Her kitap bir öneridir ve yapılandan yapılabileceklerle bir işarettir. Burada Orhan Okay'ı biraz daha tanımak ve yaşatmak için yazılmış yazılarla buluşacaksınız. Benim Orhan Okay'ım bazen yanına iri kirazlarla gittiğim bir dost bazen herhangi bir konuda aydınlanmak için telefonla aradığım rehber, dergi çıkardığımız zamanlarda katkısını istediğimiz yazar arkadaşımızdı. Orhan Okay her an çok şey olmaya teşne zengin kişiliğı ve her insana nasip olmayacak gönöl ufkıyla benzersizdi. Onu bir kere tanısaydınız yeryüzünde sonsuza kadar iyiliğın neden olmadığına bir kez daha hayıflanırdınız. Öyleyse, yeryüzünde biraz daha iyi ve iyilik olsun niyetiyle hazırlanan bu kitaba katkı sağlayan herkese binlerce kez teşekkür ederim.

Ömer Erdem

KENDİ DİLİNDEN
“ORHAN OKAY”

KİTAPLAR, OKUL SIRALARI VE KÜRSÜLER ARASINDA BİR ÖMÜR

M. ORHAN OKAY

Bize bir harf öğretenin kulu, kölesi olalım. Âmennâ! Ama nasıl öğretmek? Dizi dibinde mi? Kara tahtada mı? Rahlede mi? Kürsüde mi? Kitaplarda mı? Şuurumuzda mı, yoksa daha derinlerde mi? Bildiğimiz öğretmenler, öğretmenler mi, yoksa bilmediklerimiz mi? Bir büyük adamın hayat hikâyesini yazarken bunları bulmakta ne kadar güçlük çekmişizdir. Daha kolay zannettiğimiz kendi hakkımızda ise belirli ve hafızamızda kalan birkaç nirengi şahsiyetten ibaret. Unuttuklarımızın ise “hatâ râhına gidip bilip ettiklerimize ve bilmeyip ettiklerimize” peşin tövbelerimiz şahidi olsun.

*

Ben Balatlıyım.

İstanbul yerlilerinin bile çoğunun bilmediği Balat, Haliç kıyısında, şehrin kenar mahallerinden biridir. Ömrümün ilk yirmi iki yılını geçirdiğim bu semti ve civarını bugün de zaman zaman gezmekten, çoğu apartman olmuş evlerin arasını, kırılık alanları, oyun yerleri kalmamış, hele bildiğim insanları tamamen kaybolmuş sokak aralarını dolaşmaktan hâlâ büyük bir haz duyarım. Rüyalarıma girdiği de olur; fakat hep o yetmiş yıl öncesinin hâliyle, o evleri ve o insanlarıyla.

1899 İstanbul (Balat/Kesmekaya) doğumlu olan babam Yaşar Salih’in aslen Arapkirli olan dedesi Abdullah, tahminen Tanzimat yıllarında İstanbul’a gelmiş, memleketindeki kumaş boyacılığı mesleğini devam ettirerek bir de boyacılar kâhyası olmuş. Kâhyalık, bir çeşit sendika yahut esnaf derneği/odası başkanlığı gibi bir şey. Böylece biraz bulaşmış olduğu bürokrasiyi, oğlu Mehmed (dedem) Şehremaneti Kantar Cibayet memuru olarak devam ettirmiş. 1873 Lofça (Bulgaristan) doğumlu babam Havva ise daha üç-dört yaşlarında iken zuhur eden Doksan Üç Muharebesi sırasında İstanbul’a göçmüş.

Yine Balat doğumlu (1905) olan annemin babası ve annesi Erzurumluydu. Ne zaman ve ne maksatla İstanbul'a gelmiş olduklarını bilmiyorum. Evdekilerin hitabına uyarak küçüklüğünden beri Efendi Baba dediğim büyükbabam Hüseyin Hüsnü Efendi Balat'ta Ferruh Kethüda Camii'nin imamı imiş. Sonra o civarda kendi açtığı özel bir iptidai mektep olan Rehber-i Tahsil'de müdürlük ve hocalık yapmış. İnas rüştiyesi mezunu olan annem de bir ara bu mektebin genç muallimesi olmuş.

Babamın o zamanın şartlarında kaydolduğu, bir süre okuyup sonra kaydını naklettiği epey mektep var: Önce Kefevî Mahalle Mektebi, sonra Çarşamba Esad Efendi İptidai Mektebi, Fatih Merkez Rüşdiyesi, Fatih Askerî Rüşdiyesi, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa Numune Mektebi, Halıcıoğlu Küçük Zabit Mektebi, en sonra Nuruosmaniye Polis Mektebi. 1921 Martında polislik mesleğine giren Salih Efendi'nin, o günlerde Balat Camii İmamı'nın kızı Fatma Naciye Hanım'la düğünleri olmuş. Bir ucu Bulgaristan'a, bir ucu Erzurum'a, Arapkir'e dayanan ailenin ilk çocukları ablam Melahat 1923'te Kesmekaya'daki evde doğmuş. Benim doğduğum ve yirmi iki yıl yaşadığım evi ise 1929'da borç-harç satın almışlar. Bu ev Balat'la Edirnekapı arasında, üç katlı, yedi odalı kâgır bir binaydı. Alttaki iki katta dedemin mutallakası anneannem, bekâr bir oğlu (Ömer Dayım) ve dul kız kardeşi (büyük teyzemiz) kalırdı. Onlar çıktıktan sonra da her zaman bir veya iki aile kiracı olarak ikamet etmişlerdi.

Bodrum katıyla beraber, kullanılan üç katı olan evin bir de ayakta rahat durabilecek kadar yüksekçe ve epey geniş bir tavanarası katı vardı. Bu hâliyle karşımızdaki tepenin hemen en yüksek noktalarında bulunan Bekir ve Hüsnü Beylere ait köşk gibi iki yapı ile Aynalı Dükkân Sokağı'ndaki Saatçiler'in Konağı dışında galiba mahallenin en gösterişli eviydi. Babam, ev alındıktan bir süre sonra, o yıllarda çok defa ahşap evlere tatbik edilen bir çeşit izolasyon usulüyle, kuzeye bakan yan cephesini rutubetten korumak için saca kaplatmış. Evin cephesinde, sol tarafta, birkaç basamak aşağıda, başı eğerek geçilebilecek bir kapıdan bodrum katına girilirdi. Asıl giriş ise sağda, çift kanatlı, muhkem, ahşap bir kapıdandı. Bu kapıdan girince küçük bir taşlığın sağındaki ara kapıdan merdivenle üst kata, soldaki ara kapıdan da giriş katına geçilirdi (Tanpınar'ın "Acıbademdeki Köşk" hikâyesini okurken zihnim biraz tadil ederek hep bu evi çağrıştırmıştır). Yedi odalı evin tek aile için düşünüldükçe yapıldığı belli idi. Bu iki ara kapıyı ise, evin borcunu ödemek için alt katın kiraya verilmesi maksadıyla babam yaptırmış. Ben bildiğim zamandan beri de elektriği ve terkos suyu vardı. Ama her ikisinin de sonradan eve alındığı, boruların duvar kenarında ve dışta oluşundan belli oluyordu. Biz, merdivenle çıkılan üst katta oturuyorduk. Burada dar bir sofanın bir kenarına dizilmiş iki oda ve bir tuvalet, ön cephede ayrıca bir küçük oda, arka tarafta da mutfak vardı. Büyük odalar geniş ve ferahtı. O zamanlar evlerin tavanları da şimdikinden çok yüksekti. Ön oda, üzerleri çok defa örtülü, bu yüzden hep yeni görünen, yerinden kalkmaz ağır koltukları (bunları benim hatırladığım bir yıl İsmail Amcam yapmıştı), bize çok şık görünen eski model gardrobu (o zaman

aynalı dolap deniyordu), üç ayaklı yuvarlak orta masası, dört ayağı üzerinde neredeyse benim çocuk boyuma yakın, sütun gibi dar ve uzun ceviz sehpaları, hemen her zaman kapalı olan tülleri, bir tahta rulo etrafında yaylı bir mekânizma ile yukarı-aşağı sarılarak açılıp kapanan beyaz-iş perdeleri, sonraki yıllarda onların yerine alınmış ağır storları, bir duvarına gerdirilmiş koyu renk ağır halısıyla güneşi az gören ciddi ve ağır-başlı bir misafir odasıydı. Caddeyi her tarafından gören şahnişini ile daha cazip olduğundan son yıllarımızda, sobası olmadığı için özellikle yazın, orasını oturma odası olarak kullanıyorduk.

Arka odada ben doğmuşum. Burası bana daha güzel gelirdi. Doğuya bakan, bol güneş gören iki penceresinden çok geniş bir ufka açılırdı. Birkaç kilometre mesafede sol tarafta Fener sırtlarından ve Yazıcı Mahallesi'nden başlayarak sağa doğru bütün Dıraman ve Kesmekaya Mahallesi bu ufkun üst çizgisinde yer alırdı. Bu çizgide Yazıcı, Mehmed Ağa, Dıraman, Nişanca camileri nirengi noktaları gibi görünürdü. Fırtınalı ve tipili bir kış sabahı kalktığımız zaman Dıraman Camii'nin minare külâhının uçmuş olduğunu heyecanla görmüş, o gün kime rastlamışsam bu haberi vermiştim. Burası oturma odamızdı. Annemlerin sarı topuzlu, aynalı karyolası da bu odadaydı. Karyola demirleri arasına yerleştirilmiş, üzerleri güneş kursu gibi merkezden dağılan çizgilerle desenli, el ayası büyüklüğündeki bu yuvarlak aynalarla kendime çeşitli oyunlar kurardım. Bir eksen etrafında dönen aynaları, güneş vurduğu zaman sağa, sola çevirir, güneş ışığının duvardaki akisleriyle projektör havası verirdim. Zaten İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı. Kaç gece yarısı uyanıp gökyüzünü tarayan projektörleri seyretilmiştik.

Hele soba yandığı için kışın muhakkak buradaydık. Şiddetli kışlarda oda kapısına, camilerde olduğu gibi kalınca bir battaniye de perde gibi asılıyordu. Ablam da, ben de böyle bir arada, yere bağdaş kurarak, çantalarımızı dizlerimizin üzerinde masa gibi kullanarak öğrenim yıllarımızı geçirdik. Mahallede birçok evde elektrik yoktu, fitilli gaz lambaları kullanılıyordu. Hatta Aynalı Bakkal Sokağı'nın başındaki küçük bir evde oturan Şükriye Hanım Teyze ve kocası Hacı Baba, bize sokakta, içinde mum yanan bir gemici feneriyle misafir gelirlerdi. Bizim evde elektrik vardı. Odalarda 25 mumluk (vat) ampul kullandığımızı çok iyi hatırlıyorum. Daha fazlasının olabileceğini bile düşünmüyorduk.

Evin küçük mutfağından bir balkona (tahtaboş) çıkılırdı. Bahçeden yürütülmüş bir asma ve hanımeli, yaz güneşinde orada rahatça oturmamıza imkân verirdi. Tabanı tahta üzerine çinko döşeli balkona çıktığım zaman, eve bağlayan kalın tahta payanda kütükler ayağımın altında çıtırdar, bana çökecekmiş korkusu verirdi. Rüyalarımın pek çoğunda bu balkondan düştüğümü fakat düşüşümün sonuna doğru âdeta uçar gibi yumuşak bir şekilde toprağa indiğimi görür ve rüyalarımın devam etmesini beklerdim.

...

Bodrum katının tek odası bahçeye bakardı ve epey karanlıktı. Orada ben sadece mangal kullanıldığını hatırlıyorum. Demek nispeten soğuktan mahfuzdu. Demir parmaklıklı ve geniş cumbalı penceresine oturarak bahçeyi, girip çıkan kedileri, kuşları seyrettiğim bu hücreyi uzun zaman bir kış odası olarak hatırladım.

...

Bahçede, evin duvarına hemen bitişik, ağzı taş çemberli bir su kuyusu vardı. Yaz günlerinde anneannem su soğutmak için hasır örülmüş büyük bir şişeyi oraya sarkıttırdı. Bazen yemeklerin bozulmaması için de kovaya yerleştirilmiş kapaklı tencerelerin makaralı iple kuyuya indirildiği olurdu. Kuyunun hemen yanbaşında da bir emme-basma tulumba vardı. Ayrıca içine birkaç kişinin sığabileceği büyüklükte, yarısına kadar toprağa gömülü iki büyük su küpü bulunuyordu. Çatıdan inen bir olukla yağmur suyu bu küplerde toplanır, bahçe sulamakta kullanılırdı. Bahçemizde çok güzel ve iri can eriğinden başka sulu ve gevrek sapsarı altın ayvası, birkaç da ekşi çakal eriği vardı. Çiçek olarak anneannemin en sevdiği akşamsefaları başta olmak üzere karanfil, gül, su zambağı, hatmi, sardunya, sakız sardunyası, ıtır bulunurdu. (B.B.İ., s. 42-49)

Günlük tutmaya meraklı olan babam, ablamın ve benim doğum tarihlerini kaydettiği duvar takvimi yapraklarını (tabii bu arada kendince önemli olan başka günlerin yapraklarını da) saklamış. Ben 26 Ocak 1931 (7 Ramazan 1350) günü sabaha karşı evin bahçeye bakan ve tâ Dıraman'a, Çarşamba'ya doğru geniş bir ufku olan, öğle saatlerine kadar da güneşi alan arka odasında doğmuşum. Benim en çok sevdiğim, rüyalarını gördüğüm oda burasıydı. Sade rüyaları değil, bugün bile bambaşka bir semtte oturduğumuz evin arka tarafını düşündüğüm zaman, hiç benzemediği hâlde, hep o odanın penceresinden gördüklerimi tekrar göreceğim zannına kapıldığım olur.

Babamın görevi dolayısıyla 1933-1935 yılları arasında Ankara'daydık. İlk hatıralarım Samanpazarı semtinin arka taraflarında oturduğumuz tek odalı, büyük taşlığında kocaman musluğu ve yalağıyla çeşmesi bulunan, zeminden beş-altı basamak aşağıda tek odalı bir evde başlar. Ablam burada, mahalleye yakın olan Hamamönü İlkokulu'nun son iki sınıfını okudu. Annem ve ablamla beraber ilk sinemaya gidişim de buradadır. Öğleden sonraki uykularımın rüşveti olarak, kurabiye fırınına tek başıma gidip 20 paraya (yarım kuruş) peksimet aldığımı, nadiren geçen at arabalarından başka trafik denen şeyin uğramadığı sokaklarda lambalar yanana kadar oynadığımı, komşu çocuğu Selim'i, evce gidip geldiğimiz karşı komşunun kızı Reyhan'ı, sık sık hastalandığım için Taşhan taraflarında (Ulus Meydanı adı henüz o kadar yaygın değildi) muayenehanesi olan bir çocuk doktoruna, Nazmi Sabri'ye gittiğimizi, hele oturduğumuz evin teferruatını çok iyi hatırlıyorum. Bazen İkinci Meclis binasının (bugün Cumhuriyet Müzesi) bulunduğu bahçeye, Ankara'nın yeni küçük burjuva ve

bürokrat aileleri arasında oturmaya gittiğimiz, Meclis binasının yan tarafındaki bir içerlek balkonda küçük bir orkestranın hafif parçalar çaldığı, bazen de Yenişehir’de Kızılay Bahçesi’nde oturup madensuyu içtiğimiz hep gözümün önünde gibidir. İlk net ve bol hatıralarım bu şehre ve oturduğumuz o mahalleye aittir.

1935’te babamın tayini ile İstanbul’a, evimize döndük. Bundan sonra okulsuz uzun üç yıl, sokak oyunları devam etti.

Galiba sinemanın ve kovboy filmlerinin ilk rağbet gördüğü yıllardı. Elimizde tahta tabancalarla hırsız-polis oynar ve birimize habersiz olarak “olmen” deyince o artık yakalanmış olurdu. Bu kelimenin, çok sonraları, nasıl olduğunu hâlâ bilemediğim bir şekilde Fransızca “haut les mains: Eller yukarı!”dan geldiğini öğrenmiştim.

En zevkli oyunlarımızdan biri de misket denilen küçük yuvarlaklarla oynanan ve kazanmanın karşılığı olarak misketlerin elde edildiği oyundu. Biz bunların boyalı topraktan veya nadiren taştan yapılmış olanlarına mile derdik. Herhâlde bilyadan bozmadır, demek ki netice olarak bu nesnelerin menşei de yerli değildi. Bunlardan renkli veya şeffaf camdan olanları çok makbuldü ki ona gazoz derdik (Çünkü benim çocukluğumun biraz öncesinde bu cam bilyalar gazoz şişelerinde gazın kaçmaması için kullanılırmış). Demirden olanlarına bilya derdik ki onun elimize geçmesi enderdi. Milelerle, uzaktan bir çukura atıp yerleştirmek yahut bir çizgi üzerine dizilmiş mileleri başka bir mile atarak sırasından çıkarmak gibi oyunlar oynanır, çukura soktuğunuz veya sırasından çıkardığınız mile sizin olurdu. Buna az çok benzeyen başka bir oyun da cevizlerle oynanır, adına kafa-karış denilen bu oyunda rakibinin cevzine kendi ceviziyle vuran iki, ona bir karış yaklaşan bir ceviz kazanırdı.

Bir de gazoz kapaklarını yine bilyalar gibi bir sıraya dizip, uzaktan bir kiremit parçasıyla onları çıkartma oyunu vardı. O devirde ve o mahallede hangi evde durup dururken gazoz içilecek? Onun için kapakları kahvelerden, gazinolardan toplanırdı. Bunun gibi, o zamanlar kare şeklinde karton kutularda bulunan sigara paketleriyle oynanan bir oyun da vardı. Ama o devirde de epey çeşitli olan boş sigara paketlerini biriktirmek kolay değildi. Mesela Birinci sigarası sık bulunurdu da Hanımeli, Gelincik, hele Bafra Madeni, Yaka, Serikdoryan gibi paketlerin bulunması hayli güçlü. Bu yüzden bu paketler arasında kendiliğinden bir çeşit ‘parite: mütakabiliyet’ baremi oluşmuş-

tu. Mesela bir Serklidoryan iki Klüp; bir Klüp, iki Gelincik filan gibi. Böylece mesela bir Yaka için herhalde on-on iki Birinci vermek gerekiyordu. (B.B.İ., s. 104-106)

Bu arada evde okuma egzersizlerine de başladık. Ben mi hevesliydim yoksa iskam-bil kâğıdı boyutlarında kartonları kesip üzerlerine kocaman birer harf kondurarak alfabeyi ve heceleri öğreten babam mı bilmiyorum. Ablamın bir ilkokul kıraat kitabı vardı. Onun sayfalarını, her harfini teker teker telaffuz ederek çevirmeye başladım. Bundan, adeta okuyormuş gibi zevk alırdım. Bilmem okumaya böyle başlayan çocuk var mıdır? Nihayet bir süre sonra okumaya geçtiğim zaman elimdeki ilk kitap yine o güzel, renkli resimli kıraat kitabıydı. Orada İstiklal Savaşı'ndan çocuk kahramanların hikâyeleri arasında bir de Necip Fazıl'ın "Üç Atlı" şiiri vardı. Onu da resimlemişlerdi. Böylece bende hâlâ o yıllardan kalma nostaljik duygular uyandıran, uzak ufukları çağrıştıran "Üç Atlı" ilk ezberlediğim şiir oldu. İnsanda okuma ve kitap sevdası hep böyle mi başladı?

Çocuk kafası mücerret düşünmeye alışık değildir. O vakit, zihnimde çizdiğim tabloyu, aradan geçen yarım asra yakın zaman silebilmiş değildir: Sarı buğday başaklarıyla dolu bir ovada, ufuk kadar uzak bir mesafede, gölge hâlinde üç atlı. Daha ön plânda, yalnız bir insan, ümitle, ümitsizlikle onlara doğru elini uzatmış, bağıırıyor: Beni alıp götürün... Bu şiirde yalnızlığın derinliği ve ürperticiliği çocuk muhayyilemi, hatta rüyalarımı uzun zaman meşgul etmiştir. (S. F., s. 117)

Ben, evinde hazır bir kütüphane bulan mesut çocuklardan değilim. Onun için ilk okuduklarım, uzun bir süre içinde tesadüfen elime geçen veya birilerinden duyup heves ettiğim kitaplar olmuştur. Lise yıllarıma kadar hep böyle programsız bir okuma idi. Babamın nerdeyse hiç açılmayan bir kara dolabı vardı. Bir gün nasılsa açtı. İçinden okul defterleri, kitapları, Fransızca kıraat kitapları, polis mesleği ile ilgili kitapları ve pek çok da gemi kartpostalları, seyahat acentelerinin renkli egzotik fotoğraflarla dolu rehberleri göründü (Babam bir ara pasaport polisi olarak yabancı seyyah gemileriyle Akdeniz gezileri yapmış). Bu sonuncuların beni epey oyaladığını, muhayyilemi uzak ülkelere sürüklediğini hatırlarım.

Okula gitmeme daha iki yıl vardı. Ortaokula giden ablam *Çocuk Duygusu* adlı bir dergi alıyordu. Yaşıma göre onu biraz büyük bulmuş olmalıyım ki ben de bir dergi takip etmek istedim. Tahsin Demiray'ın çıkardığı *Yavrutürk*'e böyle başladım. Yıllar sonra 1970'lerde, derginin tam koleksiyonunu bulunca heyecanla satın alıp sayfalarını karıştırırken ilk okuduğum sayılarını tekrar gördüm. Bunlar, 1937 yılının ortalarına aitti. Bir süre sonra dergideki bir ilân üzerine gönderdiğim vesikalık fotoğrafımın çıktığı sayının tarihi 29 Ocak 1938. Fotoğrafı çıkana bir kitap hediye ediyorlar. Annemle beraber Bâbüâli'de, Vilâyet'in hemen alt tarafındaki büyükçe bir iş hanında bulunan Türkiye Basım ve Yayınevi'ne gidip hediyemizi aldık. Herhalde iki formalık

küçük bir kitap: *Tepegöz*. Mahallemizde ortaokula giden adaşım bir Orhan Ağabey vardı. O bana Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çıkardığı çocuk dergilerinden birkaçını hediye etti. Bütün ilkokul yıllarım boyunca *Yavrutürk*'ü, yine Türkiye Yayınevi'nin çıkardığı *Binbir Roman*, *Ateş*, *Çocuk Haftası* ve bunların zaman zaman çıkardıkları özel sayılarını ve çocuk kitaplarını takip ettim. Bir gün babam evdeki eski bir çeyiz sandığını dikine ayağa kaldırıp, içine birkaç raf çakarak ilk kütüphanemi yaptı. Oraya giren diğer kitaplar arasında Sedat Simavi'nin *On İki Çocuk Hikâyesi*'ni, Comtesse de Ségur'ün, önsözünün altındaki "Hımâr-ı Âkıl" sözüne çok güldüğüm *Bir Eşeğin Hatıratı*'nı hatırlıyorum. İlkokul son sınıfta Jules Verne'e dadanmışım. Ferit Namık Hansoy'un tercümesi olan koleksiyondan bir yığın aldığımı biliyorum.

Çocuk yayınlarının az olduğu o yıllarda evde *Yavrutürk*, biraz daha sonra *Binbir Roman* dergileri ve bunların kitap çapındaki özel sayıları artık yetmemeye başlamıştı. *On İki Çocuk Hikâyesi*, *Bir Eşeğin Hatıratı*, *Büyük Dünya Romanı*, *Balabancık*, *Kara Korsanın Peşinde* gibi macera romanları defalarca okunmaktan yıpranmıştı. İlkokul son sınıfındayken bir arkadaşımдан bulduğum Mişel Strogof bana Jules Verne'in dünyasını araladı. Kitabın kapağında okuduğum diğer eserlerini de almaya karar verdim. Semtimizde gazete, dergi bayii var idiyse de kitapçı yoktu. Böylece on bir yaşında tek başıma İstanbul içinde hayatımın ilk uzun yolculuğunu yapmaya cesaret ettim. Salmatomruk yokuşunu tırmanarak Acıçeşme'ye çıktım. Kırmızı-beyaz tabelalı Edirnekapi-Sirkeci tramvayının nazlı seyriyle ve üç kuruşluk öğrenci biletiyle herhalde 45-50 dakikalık bir yolculuktan sonra Sirkeci'ye indim. Büyük Postane'yi geçince, daha Bâbüâli Yokuşu başlamadan, hemen köşeye yakın, bir buçuk metre kadar eninde uzunca bir kitapçı dükkânına, çekingenliğime uygun bularak daldım. Şansıma, aradığım Jules Verne serisinin ilk kitabı *Doktor Oks* vardı, elli kuruşa aldım ve daha fazla dolaşmaya cesaret edemeyerek geldiğim gibi tramvayla döndüm. (B. İ., s. 307)

İlkokulu bitirdiğim yıl babam bana Serteller'in çıkardığı iki ciltlik *Yeni Çocuk Ansiklopedisi*'ni aldı. Yıllar sonraki okumalarımda birtakım ideolojik sızıntılarını fark ettiğim bu ansiklopedi de birkaç defa elimden geçti ve bilgi ufkumu açtı.

Herhalde bu okumalarım olacaktı, bütün ilkokul boyunca Türkçe derslerinden hep iyi not aldım. Gececek seviyede kurtardığım diğer derslerden de kitap dışı ansiklopedik bilgiler konusunda sıvırıliyordum. Bizi dört yıl okutan öğretmenimiz Aliye Hoca Hanım sevdiği öğrencileri şımartmadan takdir eden, hemen o yıllardaki pek çok meslektaşları gibi sabır küpü, şefkatli bir insandı. Son sınıfı ise biraz asabî mizaçlı Naciye Öğretmen'de okuduk.

Okul, evimize herhalde on dakikalık bir mesafedeydi. Bu, adına Taş Mektep denilen Abdülhamid Devri yapısı, bodrum katı dışında tek katlı, herhalde altı-yedi dershane-

li, o yıllardaki bütün ilkokullar gibi adı numaralı olan Onyedinci İlkokul'du. İlk gittiğim günü ve sevinmekten çok heyecan, hatta korku içinde olduğumu hatırlıyorum. Benden yedi yaş büyük olan ablam elimden tutup kısa pantolonum, belden beyaz lastik kemerle sıkılmış siyah önlüğüm, siyah uzun çoraplarım, geniş, beyaz ve kolalı yakalığım, elimde kapaklı kutu şeklindeki çantamla beni sıkışık bir avluya, büyük-küçük tanımadığım bir yığın çocuğun arasına bıraktığı zaman bir an şaşkına döndüğüm ve geri dönüp uzaklaşan ablama, yaşarmaya başlayan gözlerimle “korkuyorum” dediğim şimdiki gibi hafızamdadır. O sırada Yaşar Hocânım, biraz şefkat, biraz azarlama tonu karışık bir sesle “*Haydi bakayım, ben ablanın da öğretmeni oldum.*” diyerek omuzuma sarılıp beni sınıfıma götürmeseydi belki de eve dönecektim. (B. B. İ., s. 84-85)

Üçüncü sınıftayken bir yenilik olmak üzere ilk üç dersten sonra adına kuşluk teneffüsü denilen yarım saatlik bir ara verilmesi âdeti çıktı.

Böyle yazdan kalma günlerde, kuşluk teneffüsünde, fazla uzaklaşmamak şartıyla sokaka çıkıp oynamaya izinliydik. Sokak, Kurdağa dediğimiz ve Karagümrük'e doğru yükselen geniş bir tepenin yamacıydı. İstanbul Türkçesinde kuşluk kelimesi olmadığından, birkaç arkadaşımızla beraber bunun kuşlar gibi serbest kalmak mânasına geldiğine karar vermiş ve o yarım saatlik teneffüslerde bilmem kaçır defa o yamacı inip çıkar olmuştuk.

...

Zayıf yapılı bir çocuktum. On yaşımdan beri de gözlük takıyordum. O zamanın çocukları daha mı sıhhatliydi, yoksa ailelerin ilgisizliğinden mi, sınıfımızda gözlük takan sadece iki çocuktuk. Resimlerime baktığımda, tel çerçeveli gözlüğün, sınıfın bütünü de dikkate alınınca beni daha da çelimsiz gösterdiğini görüyorum. Bununla beraber ortaokula yazılmamla kendime güvenim arttı. Bizi aynı dershanede birbirine benzer hâle getiren siyah gömlek ve yaka çıkıp da takım elbise, gömlek, kravat ve yassı okul çantasıyla, hele hokka ve demir uçlu kalem yerine iç cebimize yerleşmiş dolma kalemle kendimizi bir dairede memur gibi görüyorduk. Boyumuz uzamış, saçlarımıza şekil vermeye başlamışız. (B.B.İ., s. 87-92)

Ortaokulumuz da ilkokulun karşısındaki bir sokakta İngilizce ve Fransızca şubeleri olan altı dershaneli, iki katlı küçük bir bina idi: Edirnekapı Ortaokulu. Müdürümüz birtakım dilbilgisi ve çocuk oyunları kitapları bulunan Baha Dürder'di. Dersimize girmemişti ama iri kıyım cüssesiyle sert, otoriter ve gerektiğinde dayağa da başvuran bir müdürdü. Yıllar sonra Çapa'daki Yüksek Öğretmen Okulu öğrenciliğim sırasında onunla yine karşılaştık. Epeyce yaşlı olan Türkçe hocamız Ziya Öç'ün gözde öğrencisi olmakta gecikmedim. Mustafa Şekip Tunç'un kardeşi Münip Tunç Fransızca hocamızdı; o dersten de sınıftaki durumum iyiydi. Ama fen derslerinde pek başarılı değildim. İkinci sınıfta fizik ve matematikten bütünlemeye kaldım, matematiği